

Het bloedbad

F.A. Muller

Het beslissende ogenblik van de menselijke ontwikkeling duurt eeuwig.

— Kafka

I

Het regisseren van bloed is geen sinecure. De regisseur die denkt dat scènes met bloed *stuntscènes* zijn die men kan overlaten aan de eerste cameraman, doet er beter aan voor de televisie te gaan werken. Wat geldt voor sex, geldt niet langer voor bloed. De regisseur die geen bloed laat vloeien waar het natuurlijker wijze vloeit, komt niet meer aan de bak. Gelukkig maar, want het is net zo onvergeeflijk bloed uit beeld te houden wanneer het vloeit, als wanneer men naakt niet te zien krijgt wanneer de kleren uitgaan. Francis Ford Coppola, Martin Scorsese, Sam Peckinpah, Micheal Cimino, Brian de Palma en Quentin Tarentino zijn enkele namen van regisseurs die te binnen schieten; zij beheersen de beeldtaal van het bloed.

Door geen enkele vloeistof stroomt zoveel betekenis als door bloed. Onze kinderen komen ter wereld in bloed. De man die bewijs verlangt van de maagdelijkheid van zijn kersverse bruid, wil bloed zien vloeien. Bloed

is een teken van nieuw leven en van reinheid. Niettemin voorspelt de mededeling 'Er is bloed gevloeid' meestal niet veel goeds. Want bloed is tevens het vloeibare icoon van geweld: het staat voor iets wat slecht is. Daarom is het zuiver in beeld brengen van bloed een kunst en een kunde.

De taal van het bloed kent een grammatica, met als hoofdregel de volgende.

Indien er bloed vloeit, dan moet men het zien.

Een geprezen film als *Once upon a time in the west* (1969) van Sergio Leone is welhaast mislukt: veel te weinig aandacht voor het bloed bij de schietpartijen, en Claudia Cardinale geeft nog geen borst bloot terwijl zij nota bene een ex-prostituee speelt. Er is een tijdvak geweest waarin qua bloed zelfs oorlogsfilms uit de studio van Walt Disney afkomstig leken; denk bijvoorbeeld aan *The Guns of Navarone* (1961) en Kubrick's magistrale *Paths of Glory* (1957).

Maar ook nu nog houdt lang niet iedereen zich aan de hoofdregel van de bloedgramma-

tica. De wegdraaiende camera van Jonathan Demme in *The Silence of the Lambs* (1990) wanneer Hannibal Lecter een diender de schedel inslaat, hem dan fileert, en vervolgens zijn collega het gezicht afstroopt, is zonder meer teleurstellend. En de beruchte oorafsnij-scène in Tarentino's *Reservoir Dogs* (1992) smeekt mijns inziens om vertraagde beelden.

Een maagdelijke witte of uiterst lichte achtergrond is nodig om het bloed zichtbaar te maken.

Deze grammaticale regel van de beeldtaal van het bloed lijkt zo evident dat niemand hem zal overtreden. Toch laat Brian de Palma in *Scarface* (1983) de apotheose van deze bloedrijke film, die tot de indrukwekkendste bloedorgieën uit de filmgeschiedenis behoort, zich afspelen in de hal van een villa die met rood tapijt bedekt is. Al het bloed dat daarop terecht komt is verspilde moeite. Licht marmer had het moeten wezen. Dan blijft het bloed in glanzende plassen liggen, waar anderen over kunnen uitglijden en in kunnen vallen. Tapijt absorbeert. Of wil de regisseur iets duidelijk maken?

Ook de blanke huid is als achtergrond voor het bloed niet te versmaden, te meer daar de bijzonderheden van de bloedbron dan niet langer verstopt kunnen blijven onder de kleding, en men dus zelf de wond in ogen-schouw kan nemen. Gewaagd en geslaagd in de verder banale film *First Blood* (1982) is de scène waarin John Rambo (Sylvester Stallone) zelf een vleeswond in zijn bovenarm hecht. Aanvankelijk verwachtte ik dat het striphoofd van Stallone het beeld zou vullen, een textballonnetje met *Auw!* nabootsend. Maar men kreeg daarnaast ook het hechten van de vleeswond in beeld. Naald en hechtgaren bevonden zich in het handvat van Rambo's mes — een gekartelde zeis waarvan alleen al het optillen mijn spierkracht waarschijnlijk te boven gaat. Wat bij deze hecht-scène opviel, was dat het bloed met kleine pulsjes uit de wond stroomde, op het ritme van Rambo's hartslag, die door de fysieke opwinding uit voorafgaande scènes was versneld. Hier was iemand aan het filmen die de

taal van het bloed verstaat (Ted Kotcheff).

Of neem het criminele ettertje uit *Fargo* (1996) van de gebroeders Coen. Hij krijgt een kogel langs zijn wang geschoten, die de nodige schade aanricht. In de daaropvolgende scènes zien we hem klungelig in de weer een doekje voor het bloeden te vinden. Later zit hij achter het stuur met een paar servetten die aan het vastkoeken zijn in de wond; hij trekt ze er, op zijn manier, voorzichtig uit om te kijken of de wond dicht blijft.

Het smetteloos witte overhemd biedt een achtergrond voor bloed waar weinig tegenop kan boxen. De pijnlijke gevolgen van vuurwapentuig, bij vookeur van een groot kaliber, komen hier het best tot hun recht, zowel wat betreft de kogelinslagen als de schroeiplekken. Magistrale spatscènes uit Peckinpah's *The Wild Bunch* (1969) en *Cross of Iron* (1976), uit Coppola's Peetvader-trilogie (1972, 1974, 1990) uit Scorsese's *Taxi Driver* (1976) en *Casino* (1995), en uit De Palma's *Scarface* en *The Untouchables* (1987) zal iedereen zich kunnen herinneren. Evenzeer een lust voor het bloeddorstig oog vormen Tarentino's juwelen *Pulp Fiction* (1994) en vooral *Reservoir Dogs*, waarin acteurs met scharlaken overhemden rondspartelen in pierrebadjes levenssap.

Maar ook de mindere goden hebben zich de grammaticale regels van het bloed eigen gemaakt. Denk eens aan de vakkundig geïrrigeerde bloedstroompjes in *Mobsters* (1991) van Micheal Karbelnicoff. Wanneer een gangsterbaas (Micheal Gambon) het gezicht van gangster Lucky Luciano (Christian Slater) opensnijdt van de rechterslaap tot aan de kin, blijft het mes in de bocht nabij de mondhoek even hangen doordat het te diep in het vlees van de wang doordringt, zodat de gangsterbaas zichtbaar kracht moet zetten om het gezicht verder open te rijten. Mooi. In een andere scène proberen twee gangsters de huurmoordenaar *Mad Dog* in zijn auto met een stuk ijzerdraad te worgen. Geïrriteerd, alsof er een vlieg om zijn hoofd bromt, slaat Dolle Hond de gangsters van zich af, trekt er een naar zich toe, bijt een stuk uit zijn neus

en spuugt het stuk neus uit het portierraampje, trekt de tong van de andere gangster uit zijn mond en snijdt er een hompje af. Kermend liggen de gangsters op de stoep en Dolle Hond gilt:

— *All that blood and I don't feel a thing!*

Aan de regels van de grammatica valt niet te tornen, doch verder valt er weinig voor te schrijven bij het maken van bloedscènes. Want voorbij de grammatica ligt de *stijl*. Er zijn stijlfiguren in de beeldtaal van het bloed, dus tevens zijn er stijlfouten. Een stijlfout is de volgende.

Wie overdrijft met bloed, belandt onbedoeld in de wereld van de slapstick.

In het algemeen werken horrorfilms waarin men niet kijkt op een paar hectoliter bloed meer of minder, onbedoeld op de lachspieren. Zo herinner ik mij hoe ik bulderend van het lachen naar een scène in *The Texas Chain Saw Massacre* (1974) keek waarin een psychopaat met zijn ronkende kettingzaag een invalide jongen in een rolstoel aan het behandelen is. Ik had niet de indruk dat deze scène grappig bedoeld was. Deze scène roept associaties op met een scène uit De Palma's *Scarface*. Vrije jongen Tony Montana (Al Pacino) is tezamen met een vennoot in de badkamer uitgenodigd door vertegenwoordigers van een concurrerende firma. Aldaar vraagt een vertegenwoordiger om informatie. Om dit verzoek kracht bij te zetten, bewerkt een andere vertegenwoordiger de vennoot met een kettingzaag. We krijgen jammer genoeg niet te zien wat deze machine aanricht, maar de venijnige bloedsput tegen het douchegordijn biedt de nodige compensatie.

Opzettelijke slapstick met bloed is trouwens ook een ambacht. Men denke aan *Monty Python and the Holy Grail* (1974), waarin John Cleese de Zwarte Ridder van alle leden ontdeet en de onwaarachtig bloedsputende romp hem blijft uitdagen en uitschelden voor lafaard wanneer hij vertrekt.

Het verbod op te veel bloed is echter geen wet van Meden en Perzen. In *The Shining*

(1980) van Stanley Kubrick opent zich een lift waaruit een rivier van bloed een hotelgang in dendert en tegen de muren ophoog klotst — allerminst overdadig. Zo droom ik nog steeds van een film waarin het bloed *regent*, zodat de mensen als rode fakkels door de straten hollen; het wit van hun ogen zal een sublieme contrastwerking tot gevolg hebben, zo beeld ik mij in.

Een stijlfiguur is de onverwachte bloedbron. Coppola heeft een voorliefde voor het oog ontwikkeld. Men denke aan de scène in het eerste deel van *The Godfather* waarin Moe Green, die zijn bril opzet terwijl hij opkijkt van een massagetafel, er pardoos een kogel doorheen krijgt. Men denke aan de scène in het derde deel, waarin een gefouilleerde handlanger van de Corleones zijn slachtoffer ombrengt door zijn bril van zijn neus te gritsen en een brilleepootje door zijn oogkas in de hersens te boren.

Pasolini heeft in *Salo of de 120 dagen van Sodom* (1975) de mond een ijzingwekkende rol als bloedbron toebedeeld. De verzamelde fascistena zitten te dineren. Een pak naakte meisjes, met honderiemen om hun hals, wordt kruipend binnengevoerd. De fascistena gooien en eten van hun borden op de grond: zij voeren de honden. Eén fascist krijgt een leuk invalletje. Hij verstopt naalden in wat een stuk kaas lijkt. Een meisje hapt het van de grond. We zien haar kaak de eerste kauwbewegingen maken. Haar gezicht vertrekt, haar ogen sperren open, bloed druipt uit haar mond. De fascistena lachen.

Een stijlfiguur die regisseurs niet zelden hanteren in bloedscènes is die van de vertraagde beweging. Zowel *The Wild Bunch* als *Cross of Iron* van Peckinpah bevat voorbeelden van hoe het moet. De langzaam hortende en stotende lichamen waar kogels in- en uitslaan verdienen in zo'n geval een uiterst doordacht ballet. De positie van de camera's is van doorslaggevend belang. De toegeknepen ogen en op elkaar gebeten tanden, zodat bloed uit de mondhoecken spuit, is een manier van acteren die zich bij zulke scènes in een grote popula-

riteit mag verheugen.

Wellicht overbodig op te merken is dat het bij bloedscènes niet om zuiver realisme gaat. Neem het veelvuldig voortkomend verschijnsel van bloed op een muur. Talloze kleine, met liefde aangebrachte bloedbeekjes maken een grotere indruk dan het smijten van emmers kunstbloed tegen de muur en vervolgens de zwaartekracht haar werk laten doen. De poëtische verdichting triomfeert over een mogelijk realistischer aanpak met amorfe bloedplassen.

En *mutatis mutandis* strekt de esthetiek van het bloed zich ook uit tot het *geluid* van het bloed. Ik denk niet dat men het gespat en gespet van bloed in werkelijkheid ook *hoort*. Maar de poëtische verdichting eist dat gespat van bloed op het witte doek gepaard gaat met hoorbaar gespetter — door het geknal heen van pistolen, geweren en aanverwant bloedgereedschap. Het zijn ook hier weer de horrorfilms die door te overdrijven ongewild de wereld van de slapstick betreden met *Splatsj!* en *Fletsj!*

De moraal van deze korte beschouwing luidt dat de regie van het bloed een amorele aandacht vereist, een koelbloedig oog, en geen sentimentaliteit — de aartsvijand van kunst. Bloedscènes vragen bijzondere aandacht daar het effect van bloed nooit onderschat mag worden, hoe vaak we het ook te zien krijgen. Niet iedere regisseur spreekt de beeldtaal het bloed vloeiend, maar wie zich aan de regels van de grammatica houdt, drukt zich in elk geval correct uit. Uiteraard biedt het vermogen zich correct uit de drukken geen garantie voor een goede film. Men moet zelfs stellen dat nog nooit een slechte film gered is door een verzorgde bloedscène. Maar ook moet men stellen dat een goede film met angst voor het bloed zich zelf bevlekt. Het inlassen van een scène opdat er bloed vloeit, is alleszins verdedigbaar, mits het bloed elegant vloeit. Net zoals sex hoeft ook bloed allerminst functioneel te zijn.

Ten slotte spreek ik de hoop uit dat ie-

mand zich eens waagt aan een verfilming van Flaubert's *Salammbô*, over de huurlingenoorlog tegen het Punische Carthago in de 3de Eeuw voor Christus, of van Huysman's *Lâbas*, waarin een vrouw als instrument van de Duivel optreedt en waarin het verbijsterende relaas is opgenomen van de sadistische kindermoordenaar Gilles de Rais. Echter, het kind, en in mindere mate ook de vrouw, zijn tot op de dag van vandaag ontzien in bloedscènes.

Dat moet maar zo blijven. Likkebarend zal ik wel blijven uitkijken naar de slotscène van *Salammbô*, waarin Mathô zijn gang naar de dood en de dochter van Hamilcar Barca aflegt. In het laatste hoofdstuk staat te lezen aangaande Mathô (in de vertaling van Hans van Pinxteren): "Aanvankelijk had men het voorstel gedaan om hem levend te villen, om lood in zijn ingewanden te gieten, om hem de hongerdood te doen sterven. Ze wilden hem aan een boom vastbinden en hem van achteren door een aap met een steen op zijn hoofd laten slaan; hij had Tanit beledigd, de Bavianen van Tanit zouden wraak voor haar nemen. Anderen vonden dat hij op een dromedaris moest worden rondgereden, nadat er een aantal in olie gedrenkte vlaspitten in zijn lijf waren [*sic*] gestoken; en bij voorbaat al verkneukelden zij zich het grote dier door de straten te zien trekken, met de vlamme, zich in allerlei bochten wringende man als een brandende fakkel in de wind."

Deze manier van executie wezen de Ouden van Carthago van de hand, omdat zo te weinig burgers zouden participeren in de marteldood. "Derhalve namen de Ouden het besluit dat hij, met zijn handen op zijn rug gebonden, zonder geleide van zijn gevangenis tot het Khamonplein zou gaan; en het was verboden hem in de hartstreek te raken, want hij moest zo lang mogelijk leven, of hem de ogen uit te steken, want hij moest kunnen zien tot aan het einde van zijn foltering. Bovendien mocht niemand iets naar hem gooien of hem slaan met meer dan drie vingers tegelijk."

Hoe dit uitpakt, durf ik niet te citeren. Zie

hier een uitdaging voor de doorgewinterde bloedregisseur.

II

Zed Ambagtsheer had bovenstaand opstel over de esthetiek van bloed op het witte doek ter publicatie willen aanbieden bij een tijdschrift. Zover was het nooit gekomen.

Zed had het opstel laten lezen aan een vriendin wier oordeel hij hoogachtte. Zij vond de gedachte aan een 'esthetiek van het bloed' zeker decadent; de uitwerking was een beetje belust op sensatie — hoewel sensatie inherent was aan een onderwerp als bloed, gaf ze toe; maar in laatste instantie bevatte het opstel te weinig substantie om voor een volwaardig essay door te gaan.

— Maar het is toch wel beter dan iets van, zeg, Arnold Heumakers? had Zed gevraagd.

Ze had hem alleen hoeven aankijken. Ze had immers al gezegd dat er een gedachte in aanwezig was. Maar ze vond dat Zed's vergelijking tussen bloed en bloot de schaamte miskende, waardoor de geldigheid van deze vergelijking wankelde. Zed's antwoord dat schaamteloosheid ten aanzien van sex onlosmakelijk verbonden is met decadentie, dus een impliciete premisse is van een decadente beschouwing die derhalve niet beargumenteerd hoeft te worden, charmeerde haar, doch leidde niet tot een wijziging in haar oordeel.

Haar werkelijke interesse lag elders. Zij wilde meer weten over zijn fascinatie met bloed. Het was alom bekend dat Zed aan de tekortkoming leed om lugubere onderwerpen aan te snijden en er dan gewichtige beschouwingen over ten beste te geven. Waar kwam dat toch vandaan?

— Stel je eens voor, beste Zed, zo had zij hem toegesproken, dat men een dergelijk opstel aantreft in het bureau van de eindelijk gearresteerde seriemoordenaar.

Zed had onmiddellijk geantwoord dat deze suggestie 'volslagen onzinnig' was. Het

gesprek was evenwel ongemerkt in de gevaarzone beland. Zij naderden iets waartot men beter afstand bewaart. Vragen die men normaal gesproken als ongepast zou hebben ervaren, zoals of Zed niet van zijn gehele leefsituatie *walgde* en van een gewelddadige verlossing droomde, dienden zich als vanzelfsprekend en onvermijdelijk aan. Zijn natuurlijke afweergeschut verstomde. De conventies van het dagelijks verkeer verbrokkelde voor zijn ogen.

Met gezwinde pas kwamen zij in de buurt van het moment waarop de geestelijke geboorte van de mens plaatsgrijpt.

Op een ochtend, enkele maanden voor het gesprek, trof Zed naast zijn bed de afgrond aan. Hij kon zich ternauwernood vastgrijpen aan de rand van het bed toen hij eruit stapte. Zijn hart beukte in zijn borst, zweet gutste uit zijn poriën en de ademhaling stokte. Koude rillingen plantten zich voort over zijn lichaam alsof zij de onderhuidse schokken seismisch registreerden. Het inbraakalarm gierde door zijn centrale zenuwstelsel. In paniek stoven al zijn organen uiteen door de slaapkamer, kropen tegen de wanden omhoog, verzamelden zich in het midden van het plafond, en doken loodrecht naar beneden, terug in het reutelende lichaam van Zed. Slecht gedefinieerde vragen drongen zich op als pistolen met gespannen trekkers:

— Waar ben ik toch in godsnaam mee bezig? Waar *gaat* het allemaal over? Wat *betekent* dit allemaal? Wat is de *zin* van al dat handelen en wandelen? Over vijftig jaar ben ik dood of dement en is mijn lichaam een wrak.

Daar verscheen het magma aan de oppervlakte, rivieren van lava zette alles om in de vloeibare aggregatietoestand; het sneeuwde withete sintels en het regende saltpeterzuur. Zijn gedachten werden verbrijzeld, de brokstukken verdampten sissend. Infernale visioenen doemden op uit de diepste krochten van het onderbewustzijn en wiebelden parmantig met hun kont. Maagzuur druppelde uit Zed's oor, gal verliet zijn neusgaten,

onverteerde etensresten verlieten het lichaam door de ingang. Als een losgeslagen hoogspanningskabel lag hij te schokken op zijn bed. Angst en walging namen bezit van zijn geest. Het existentiële cataclysmen was een feit.

— Ik denk dat maar een dagje in bed blijf, meende Zed.

's Middags klaarde het op. Grauw licht, geen zon. Zed bond zijn zenuwvezels bij elkaar om de gang naar het toilet af te leggen. Een eenvoudige handeling als het legen van de blaas leek ineens een beproeving, een expeditie die men vooraf zorgvuldig moest organiseren om enige kans van slagen te hebben.

Zed wachtte en werd wanhopig van het wachten. Hij sloot zijn ogen en probeerde de ravage in zijn hart en onder zijn schedeldak te overzien. Het tapijt van gestolde lava en de toxische atmosfeer boden weinig perspectief. Uit een wolkenpak van beklemming kwam Tanathos aangehuppeld.

Zed stond met zijn hoofd voorover in de wastafel zijn kokende hersens af te gieten. Met de achterkant van een theelepeltje verpulverde hij vier stuks paracetamol, gooide de poeder in een glas lauw water en dronk het op. De brokken hersenschors die op de toiletvloer lagen zou hij later wel opruimen.

— *Mea vita, ubinam te?*

Ooit had Zed zich opgewonden over het feit dat het paarse kabinet stelselmatig niets doet om de scheiding tussen kerk en staat door te trekken tot in het onderwijs, in het bijzonder over het feit dat humanisten wettelijk gedwongen zijn de religieuze hersenspoeling van weerloze kinderen te moeten medefinancieren met belastinggeld, over de afpersing van de autobezitter door de Amsterdamse gemeenteraad, die er volgens Zed op uit is de binnenstad economisch de nek om te draaien en te transformeren tot een soort van Almere: spookdorp annex woonerf. Sprekend met consumptie had Zed gewezen op de onthullende eensgezindheid in de afkeer der Haagsche politici van het idee dat er bij

de verkiezing van een kamervoorzitter meer dan één kandidaat behoort te zijn. Het leken wel de verkiezing in de Sovjet Unie onder Stalin! Zed had zich druk gemaakt over de rancuneuze haat van politici jegens de zuivere wetenschapsbeoefening, over Jo Ritzen, 'communist in hart-en-nieren', die de wetenschap, die belangenloze speurtocht naar de waarheid, tot horige dienstmaagd wilde degraderen van 'de poliotiek' en de geldbeluste industrie, niet beseffend dat men de zuivere wetenschapsbeoefening dan net zo goed meteen kan liquideren. Was het 'kennisdebat' iets anders dan een virtuele afleidingsmanoeuvre om deze liquidatie voor te kunnen bereiden? In het onderwijs hadden de communisten al decennia lang de alleenheerschappij, bezwoer Zed: hun terugkerende terroristische aanslagen op de antieke cultuur; de afschaffing van cijfers op de basisschool om iedere onderscheidingsdrang de kop in te drukken, om elk streven naar voortreffelijkheid uit te roeien; hun nieuwste idee om, na de afschaffing van geschiedenis en aardrijkskunde, ook het literatuuronderwijs effectief af te schaffen; de totale ontleding van de Nederlandse bevolking mede als gevolg van de communistische groeps-, klets- en babbelpedagogie. Laten we nooit vergeten dat hun moordaan slag op de Nederlandse beschaving door alle middelbare scholen te verpulveren tot één *midden-school*, om hun mensideaal te verwezenlijken (de middenmens), ternauwernood was vrijdeld. Op school werden kinderen gedwongen naar video's te kijken — alsof ze dat thuis al niet genoeg uit zich zelf doen! Kinderen de illusie geven dat iedereen ergens talent voor heeft dat ontplooit dient te worden en vervolgens niets doen — met alle frustrerende gevolgen wanneer de waarheid aan het licht treed, namelijk dat talent dun gezaaid is. In plaats van een verlicht ethnocentrisme te doceren, werden leerlingen verdronken in de stinkende modderpoel van het relativisme uit panische angst om te 'discrimineren'.

Woedend was Zed geworden toen in een bijzondere aflevering van Hollands Maand-

blad over de televisie dit stompzinnig medium collectief zalig werd verklaard; de ene pseudo-intellectuele lulak na de andere putte zich uit in het verzinnen van smoesjes voor zijn beeldbuisverslaving; ze likten de treurbuis af met hun serviele slijm; en gelijk betrapten verketterden zij iedereen die daar anders over dacht. Na de almaar wederkerende opmerking dat er zijn ook goede programma's zijn, sneerde Zed of we uit het feit dat er ook barmhartige slavenopzichters and vriendelijk nationaal-socialisten waren geweest soortgelijke conclusies moeten onderschrijven aangaande de slavernij en het Derde Rijk.

Al deze meningen, opvattingen en opinies, met hoeveel verve ook gebracht, leken ineens infantiel gekrijs uit een embryonaal levensstadium. Het kon Zed allemaal geen moer meer schelen. Nieuwe gedachtenketens waren in beweging gezet door het morsdode landschap en raasden van premisse naar conclusie, van tegenstelling naar paradox, van lemma naar propositie. Associaties stegen op, scheerden door de lucht en begeleidden de redeneerketens. Wat ooit belangrijk was en met doorleefde ernst werd behandeld, kon thans rekenen op spot en hoon. De alleraardigste producten van de Nederlandse literatuur zag hij eindelijk voor wat zij waren: knutselwerkjes ter verstrooiing voor mensen met een middelbare-schooldiploma, bloedeloze illustraties van wanhopig gezochte en goddank gevonden *thema's*; het waren geen waagstukken om de lezer aan zijn haren naar het ravijn te slepen, geen authentieke verbeelding van de hallucinaties die de werkelijkheid oproept, zij bevatten geen spoor van de soort van humor die doet huiveren. Je ogen sperden zich niet op bij het lezen van de romans van Joost Zwagerman, Margriet de Moor, Arnon Grunberg, Connie Palmen of Ronald Giphart — om een greep te doen uit de verzameling kassakrakers —, laat staan dat de schellen van je ogen vielen, nee, je sukkelde erbij in slaap. Eerst grijs, dan wit, dan blauw, tot het zwart voor je ogen zag. Nix verdich-

ting of verheving van de tijdsbeleving, maar tijdverdrijf, voor zowel schrijver als lezer. Dit was geen kunst, dit was verveling: door verveelden voor verveelden.

Waar anderen op neerkeken en wat zij als marginaal en onbeduidend van de hand wezen, was voor Zed het enige wat telde. De totale herbezinning op doen en laten, was zich in alle hevigheid aan het voltrekken.

III

Het opstellen van een oorlogsstrategie tegen Tanathos was Zed's eerste postnatale daad van betekenis. Deze strategie bestond uit zeven aanvallen, waarvan hij de volgorde niet van tevoren vastlegde om het verrassingselement te behouden.

Eerste Dag. De wijsheid van Flaubert ter harte nemend dat genieten het meest ernstige is wat de meeste mensen in hun leven doen, zette Zed de aanval in onder aanvoering van Epicurus. Door diepvriesmaatlijden op te schransen, patatjes oorlog te verzwelgen, pizza's te verorberen, bier te zuipen, sigaretten te paffen, heroïne te spuiten, *house parties* te bezoeken en wijven te wippen onderwierp hij zich aan het driftleven met een weerga die elke beschrijving tart.

Toen de bestiale instincten zijn lichaam voldoende hadden verzadigd, richtte hij zich op de meer verfijnde manieren van genot en bevrediging. Gewapend met d'Argand bestek en Wedgewood porselein at Zed met zorg bereide spijzen en delicatessen, en liet de fijnste alcoholica zijn tong strelen. Het rampetampen maakte plaats voor speelse liefkozingen, fellatio met olijfolie en cunnilingus met chocolade-mousse afgedekt met een bejfe versgeklopte slagroom.

De kater was er niet minder om. De culinaire en de venerische kunsten hadden Zed's lichaam volledig uitgeput. Tanathos sloeg genadeloos terug door Zed in de muil te jagen van het monster dat Gewenning heet. Totale lethargie en bodemloze verveling regeerden.

Tweede Dag. In *Mysticism and Logic* (1910) had Bertrand Russell geschreven dat de zuivere waarheidsliefde haar ideaal het dichtst benadert in de wiskunde. Had Plato niet boven de poort van de Akademie laten beitelen dat zij die geen wiskunde kennen hier niets te zoeken hebben? De bloedstollende wereld van de mathesis met haar apodictische kracht en ijzigstrenge wetgevers zou Tanathos in een onderkoelde toestand brengen, zodat Zed hem bij aanraking in gruzelementen zou doen vallen, zoals een rubberen slang na onderdompeling in vloeibaar helium na even aantikken in stukken breekt. De generaal van de tweede dag was Nicholas Bourbaki.

Zed's decadente voorgangers waren blijven steken in Pythagoreïsche getalsymboliek en infantiele kabbalistiek, daarbij de turbulente ontwikkelingen in de wiskunde en de logica gedurende de laatste vijf eeuwen negerend. Zed begon met het leggen van een bombardement uit het verzameld werk van het wiskundige genie van de 20ste eeuw (Johnny von Neumann). Van de transfiniëte ordinaalgetallen via de axiomatisering van de verzamelingenleer tot de spectraalstelling voor zelf-geadjungeerde operatoren, dan terug naar de creatie van de Hilbertruimte langs de orthomodulaire roosters en de uniciteit van de Haarmaat tot aan de postulaten van de quantummechanica, en vervolgens van de dimensie-hiërarchie van begrensde ringen via de economische speltheorie en de numerieke meteorologie langs de bijna-periodieke functies en de ergodenstelling, eindigend bij de architectuur van de elektronische computer. Dit was de luchtmacht. Zed had de grondtroepen gerekruteerd uit nog jongere ontwikkelingen, voornamelijk uit de wiskunde van de ruimtetijd. Onder een spervuur van topologische ijk-invarianten en niet-verwijderbare singulariteiten vielen lokaal-compacte Hausdorff-variëteiten aan in de flanken, terwijl de topoi uit de synthetische differentiaalmeetkunde uit het achterland oprukten en Tanathos in de rug aanvielen. Bataljons van tenso-

ren, bijgestaan door keurtroepen van spinoren, vielen frontaal aan. Aan de kust maakten de samenwerkende vloten van de complexe functionaal-analyse en de algebraïsche rekenkunde terugtrekking over zee onmogelijk. De uniforme sluiting van een net bestaande uit concrete ster-algebra's, die al hun limietpunten in supremum-norm bevatten, omgordde de atmosfeer en blokkeerde zodoende elke ontsnappingsroute door het luchtruim.

Onderwijl werd Tanathos geïnfiltrerd door de logica. De stelling van Löwenheim-Skolem stoorde de communicatie opdat niemand meer wist waar hij het over had; de onvolledigheidsstelling van Gödel maakte het onmogelijk alle informatie van het ene bevelcentrum waarheidsgetrouw over te brengen naar het andere; de onbeslisbaarheidsstelling van Church voorkwam het nemen van beslissingen; de tijdlogica van Prior en de mogelijke werelden van Kripke corrumpeerden de semantiek; en de ondefinieerbaarheidsstelling van Tarski saboteerde de syntaxis van de bevelstructuur.

Het diabolische aanpassingsvermogen van Tanathos speelde Zed echter parten. Zodra zijn intellectuele inspanning een moment verslaptte, zodra zijn cerebrale cortex even bloed inhaleerde, spoot Tanathos vloeibaar zirkonium in Zed's zenuwkanalen dat de logico-mathematische aanval teniet deed. Terstond hernam de beklemming zijn rechten.

Derde Dag. Aangemoedigd door het gegeven dat het twintig minuten durende treurbuisjournaal voor meer dan de helft gewijd was aan het bankroet van een sportkanaal of aan de Elfstedentocht, wierp Zed zich in de strijd met sport. Hij voelde zich gesterkt door de Olympische Spelen, het sportfestijn bij uitstek, dat dateerde uit de Griekse tijd. En in navolging van het Britse Koninkrijk nam Zed zich voor niets meer serieus te nemen behalve spelregels. *Good sportmanship* als zingevende levenshouding.

Zed ging niet over één nacht ijs. Het was

een flinke opgave geweest een keus te maken uit het aanbod: balletje in het netje, balletje over het netje, balletje zonder netje, balletje in het mandje, balletje in het korfje, balletje op het tafeltje, balletje in het water, balletje met stokjes, balletje buiten, balletje binnen, zonder balletje, en wat dies meer zij. Uiteindelijk viel de keus op iets met een balletje.

Het begon met de zogeheten 'training', inherent aan elke tak van sport, die bleek neer te komen op een vrijwillige ontmoeting met Tantalus. Met hartkloppingen snakken naar adem, hijgen als een hond, dat hoorde er allemaal erbij, dat was goed voor je lichaam en ter voorbereiding op de eerstvolgende wedstrijd, zo schreeuwden trainers overal. Een sado-masochistische roes, tussen smerige, naar zweet meurende lijven van roesgenoten, meer kon Zed er niet van maken.

De wedstrijden, waar het om begonnen was, stonden in verhouding tot de training zoals de uitvoering van een symfonie staat tot de oefening, dacht Zed aanvankelijk. De werkelijkheid was een andere. Op oorlog na kon Zed niets bedenken wat de agressie in de medemens zo aanwakkerde en exploiteerde als een sportwedstrijd, luidde zijn conclusie. 'Voetbal is oorlog', had een gezaghebbende stem ooit ruiterslijk toegegeven (Rinus Michels, nota bene bijgenaamd 'de generaal').

Met training en wedstrijd was sport echter nog niet ten einde. Daarna kwam de sociale terreur waarvan geen der deelnemers zich kon bevrijden. Na afloop klitten de sporters samen en gingen zitten babbelen over hun onnozele verrichtingen. De helft van de keren had iedereen de pest in omdat men had 'verloren'. Men begon elkaar en zichzelf van alles te verwijten: *hij* had niet *dit* maar *dat* moeten doen, had ik maar *dit* en niet *dat* gedaan, en zo voort. Het leken wel historici: als *dit* niet was gebeurd dan was *dat* ook niet gebeurd maar dan was natuurlijk wel *dat* gebeurd. Alles werd gedebiteerd met een stelligheid die zelfs in de wiskunde ver te zoeken is.

Zed had gevraagd wat er 'verloren' was, of er geld op tafel moest komen, of dat ze gekas-

tijd zouden worden — misschien moesten ze weer 'trainen'. Nee nee, ze hadden 'de wedstrijd verloren'. Zed begreep het niet:

— Was de wedstrijd dan voor de aanvang ons eigendom?

— Nee, voor de aanvang was de wedstrijd nog van niemand, net zoals geld in de loterij.

— Ik heb niks ingezet. Hoe kunnen we dan iets winnen?

— Geen geld, het gaat om de eer.

— We zijn onze eer kwijt? vroeg Zed geschokt.

— Nee hoor, zei weer een ander, we hebben met eer verloren.

— Maar als we noch geld noch onze eer verloren hebben, *wat* hebben we dan verloren? vroeg Zed nogmaals.

— De wedstrijd.

Zed staakte zijn poging om erachter te komen wat er precies verloren was en richtte zich op de waarde van het verlies:

— Daargelaten wat er nou precies verloren is gegaan, wil ik weten of het *erg* is.

— Welnee.

Zed richtte zich tot de trainer-coach:

— Waarom moesten we ons dan zo bovenmatig inspannen op de training, waarom dan die tactische besprekingen voorafgaand aan de wedstrijd als het niet *erg* is?

— Neem jij nog maar een pilsje, intellectueel.

Deze sociale bijeenkomsten na de wedstrijd vonden plaats in speciaal daarvoor aangelegde ruimten van baksteen, genaamd 'kantines', met tl-buisverlichting, stoeltjes van formica en, in het geval van een luxe kantine, tafeltjes bedekt met geblokte kleedjes. Daar moest je 'pilsjes' drinken en zwart geblakerde boterhammen eten waar ham tussenin zit gelijmd met opgewarmde bisonkaas. Deze entourage weerspiegelt het zieleleven van de sporter, mijmerde Zed.

Als de sociale bijeenkomst dan eindelijk afliep, gingen ze naar huis en zeiden tegen elkaar:

— Tot de volgende week *hè*.

— Wat was het gezellig *hè*.

De volgende week zeiden ze dan:

— Wat was het de vorige keer gezellig *hè*.

En dan moest men weer terugzeggen:

— Nou, wat *was* het gezellig *hè*.

En die volgende week deden ze *precies* hetzelfde als de vorige week.

Dat mensen zich met sport inlieten wanneer er een gigantische financiële compensatie tegenover staat, zoals in de zogenaamde topsport, kon Zed zich nog wel indenken. De voltallige beroepsbevolking werkt immers voor geld. Maar dat miljoenen mensen voor nul komma nul aan sport deden, zich week in week uit aan 'het gebeuren' onderwerpen, en er zelfs voor betaalden, gaf Zed zulke beangstigende inzichten in het menselijk gedrag dat hij alles wat sport te maken had, gloedvol verachtte.

Ingemaakt door Tanathos.

Vierde Dag. Een methode die haar overlevingswaarde had bewezen in de strijd tegen de dood was het burgerlijk gezin. Zed greep een vrouw, trouwde, nam een baan en plantte zich twee keer voort. Het was tenslotte weer eens iets anders dan de kille eenzaamheid. Zijn kinderen zag Zed als hollende metafoortjes van levensdrang en vitaliteit. Hij knuffelde ze dat het een lieve lust is.

Tanathos was met stomheid geslagen over zoveel conformisme en begon het verlangen naar ongebondenheid te voeden. Duistere melancholie en onbestemde vrees woonden het hart van Zed uit.

Ook de baan van zeven tot vier bood geen soelaas. Zed meldde zich aan bij de reinigingsdienst van de gemeente Amsterdam. Het uitoefenen van een beroep, een nuttige taak te verrichten voor de samenleving, dat zou Tanathos mat zetten, dacht Zed. De andere vuilnismannen, zijn collegae, deden Zed terug in de tijd reizen naar een stadium in de evolutie ergens halverwege de brulaap en de Neanderthaler.

— Hé mafdaai! Je moet die zakken er wel zo inpleuren!

— En die dozen moeten ook mee hoor!

Zieltogend trok Zed te voet naar het afvalverwerkingsbedrijf en begon in de vuilnishopen te woelen als een mol, in de veronderstelling dat de mensheid van de aardbodem was verdwenen.

Soms kwamen zijn vrouw en kinderen hem bezoeken in de psychiatrische inrichting waarin hij verplicht was opgenomen.

— Wanneer komt pappa weer naar huis?

— Als pappa beter is.

— Pappa kan toch ook thuis dat overhemd met die riemen aan?

— Zwaai even naar pappa, want het bezoek is afgelopen.

— Pappa kan niet zwaaien in dat overhemd met die riemen.

— Kijk maar, pappa zwaait met zijn voeten.

— Waarom heeft pappa kettingen aan zijn voeten, mamma?

— Kom op nou, we gaan naar huis.

— Kijk mamma, pappa krijgt een hele grote prik. Doet auw.

Tanathos stookte het vuur van de vrijwillige euthenasie hoog op. Gillend gaf Zed zich gewonnen en mocht naar huis.

Vijfde Dag. De grootschalige aanval via het spijsverteringskanaal en de geslachtsdelen op de Eerste Dag was geëindigd in een nederlaag. Vandaag was het de beurt aan neten trommelvliezen. Het zal misschien verwondering wekken dat zelfs de subliemste aller maarschalken, Apollo Musagetes, Zed niet tot een overwinning kon aanvoeren. Het was de gedachte aan de noodzaak om eeuwig gelukkig te zijn die even huiveringwekkend was als het vegetatieve bestaan in het Hof van Eden. Alle paradijselijke vruchten bevatten een infernale pit. Hoe epifanisch de schilderijen van Vermeer, Goya, Gabriël Rossetti, Everett-Millais, Moreau, Klimt, Hopper, Bacon, Freud, enzovoort, ook waren, en hoe goddelijk de klanken en melodieën van Monteverdi, Pergolesi, Bach, Duruflé, Satie, Ligeti, Strawinsky, Roxy Music, Glass, enzovoort, ook waren, de fysiologische onmogelijkheid om er tot de Laatste Dag in te verdwijnen

deed een grauwsluijer over Zed's zintuigen groeien, die hij keer op keer vergald aan stukken moest scheuren.

Van uitstel komt geen afstel. Ieder einde herinnerde Zed aan de onvermijdelijke aftakeling van lichaam en geest, aan het wegvallen van geliefden, aan het einde van zijn bestaan. Het strelen der zinnen ging onmerkbaar over in een raspen over de ziel, tot de vellen erbij hingen.

Zesde Dag. Vandaag de gevaarlijkste aanval tot dusverre: de waanzin. Zed baseerde deze tactiek op een (verkeerde) interpretatie van de bewering dat genialiteit een vorm van waanzin is. Hij kweekte een gigantische snor, hees zich in een Pruisisch uniform, hing een klauwhamer en een sabel aan zijn riem, en nam de trein om de gewijde plaatsen aan te doen: Röcken, Naumberg, Schulpforta, Leipzig, Sils Maria, Basel en Turijn.

In de trein vergastte Zed zijn coupégenoten op dramatisch voorgedragen citaten.

— Ik ben een noodlot!

— Ik ben een Poolse edelman *pur sang*, zonder het minste druppeltje minderwaardig, laat staan Duits bloed in de aderen!

— Ik geloof alleen in de Franse cultuur en ik beschouw al het andere in Europa dat zich cultuur noemt als een misverstand. De weinige voorbeelden van hoogstaande beschaving die ik in Duitsland heb aangetroffen waren allemaal van Franse afkomst!

— Waar Duitsland ook komt, het *bederft* de cultuur!

— De Duitse geest is een *indigestie*, hij komt nergens mee in het reine.

Een coupégenoot zei tegen Zed:

— Als ik u was zou ik het wat rustiger aandoen meneer, we de naderen de Duitse grens.

Zed vervolgde:

— Ik ben de *meest zelfstandige* geest van Europa en de *enige* Duitse schrijver. Dat is me wat!

De conducteur opende de coupé:

— De vervoersbewijzen alstublieft.

De sabel van Zed zoefde door de lucht en

overhandigde de conducteur een kaartje dat op de punt van de sabel zat geprikt. De groen weggetrokken conducteur controleerde het kaartje. Zed:

— Ik heb de grootste snor van Europa!

Een andere, potige coupégenoot, die zojuist zijn walkman had afgezet, zei tegen Zed:

— Dan past-ie zeker wel in de grootste mond van Europa. Zullen we eens even kijken?

Zonder een krimp te geven ging Zed door:

— De walging voor de mens, voor het gespuis is altijd mijn grootste gevaar geweest dat mij bedreigde. Wil iemand de woorden horen waarmee Zarathustra het heeft over het *verlost worden* van de walging?

Eenstemmig antwoordde de coupé, tezamen met de bijgekomen conducteur:

— Neen!

— Weet u waarom ik zo knap ben?

— Nee-hee, zei een vrouw naast hem. Maar ik heb zo'n gevoel dat we het toch te horen zullen krijgen, zei ze tegen de andere coupégenoten.

— Omdat ik zulke goede boeken schrijf!

Inmiddels schoolden de reizigers uit het treinstel samen rond de coupé waar zo in geschreeuwd werd. Zed hield vol tot de eindbestemming van de trein.

— Waar ik ook ben, hier in Turijn bijvoorbeeld, overal klaren de gezichten op, worden ze zachter, als ik in het zicht kom. Wat mij tot nu toe het meest gevleid heeft, dat is dat de marktvrouwen niet tevreden zijn eer zij voor mij hun lekkerste druiven hebben uitgezocht.

Bij het eindstation stond een ziekenauto te wachten. De zin die waanzin aan het leven gaf, was niet de zin die Zed zocht. Tanathos zag blauw van het lachen.

Zevende Dag. Zed had vanaf zonsopgang met de witte vlag staan zwaaien. Hij prevelde troostende wijsheden, met een gezicht van een kind dat een zachtgekookt eitje oplepelt.

— Je wordt pas echt mens nadat je in je zelf een grote ervaring hebt gehad die je aan je zelf openbaart, je opvatting over je zelf bepaalt en

op een of andere manier je lot en je plaats in het leven aangeeft. Voor deze ervaring (tot waaraan niemand ter wereld meer dan een kind is) ... Leopardi, 1854.

— Vanaf een zeker punt bestaat er geen terugkeer meer. Dit punt moet bereikt worden. Kafka, 1907.

— Stel je een aantal mensen in de boeien voor, allemaal ter dood veroordeeld, waarvan sommigen elke dag voor de ogen van de anderen omgebracht worden, en degenen die overblijven hun eigen lot in dat van hun lotgenoten zien; smartelijk en zonder hoop elkaar gadeslaand, wachten zij op hun beurt. Dat is het beeld van het lot van de mens. Pascal, 1670.

— Mijn sterkste eigenschap is de zelfoverwinning. Maar die heb ik ook het meest nodig: ik sta altijd voor de afgrond. Nietzsche, 1882.

— Op de Amerikaanse prairies zijn paarden die astralaguskruid eten en sommige worden daar gek van; hun gezichtsvermogen wordt aangetast, ze maken enorme sprongen om over een graspol heen te komen of tuimelen blindelings in rivieren. De paarden die op deze wijze verslaafd zijn geraakt, worden door de rest gemeden en zullen nooit meer bij de kudde komen. Zo is het ook met mensen gesteld: degenen die zich bewust zijn van een andere wereld, de wereld van de geest, verkrijgen een visie die de waarden van het leven vervormt; zij worden verteerd door het onkruid van er-niet-bij-te-horen. (...) De meeste psychologische vragenformulieren zijn ontworpen om deze dromers eruit te pikken en te zorgen dat ze uit de boot vallen. Zij herkennen elkaar aan een warme onverschilligheid want ze weten dat ze niet voor de omgang bestemd zijn, maar, als fosforstronken in het woud van de wereld, om ieder zijn misleidende straling af te geven. Palinurus, 1944.

— De Mensenstraat heeft eenrichtingsverkeer, alle kroegen zijn in handen van de dood, we hebben zin in een potje klaverjassen met bloed als inzet en 't laat ons niet meer los. Céline, 1933.

— Een eerste teken van beginnend inzicht is de wens te sterven. Dit leven schijnt ondraaglijk, een ander onbereikbaar. Kafka, 1907.

— Wie het riool opent, zal door het riool vergaan. De Montherland, 1972.

— Waarom zou ik beducht zijn voor de koude dood die als enige gezelschap op mij te wachten zit? Joyce & Co., 1986.

— Aankomen op Place de la Concorde, vatte ik het plan op mijzelf te vernietigen. Nerval.

— Er is maar één vrijheid, namelijk de dood te leren aanvaarden. Daarna is alles mogelijk. Camus.

Als de Rattenvanger van Hamelen hoopte Zed met deze parade Tanathos in zijn eigen verderf te laten storten.

Het thaumaturgische waagstuk waar Zed aan begon was: niet langer terugdeinzen maar verder gaan daar waar Tanathos het aan de natuurlijke loop der dingen had overgelaten. Hij zou Tanathos naar de kroon steken met een diabolische zendingsijver om dan vervolgens doodleuk door te gaan met bestaan.

Zed zou iedere gedachte die in zijn hoofd opkwam in de kiem smoren, ieder gevoel uitwissen, ja, voorkomen dat gevoel ooit nog zou ontstaan. Iedere denkbeweging die zijn neuronen dreigden te maken, zij het monotoon of lateraal, zou hij tot stilstand brengen bij haar vertrek. Al zijn associaties en analogieën zou hij vermorzelen, oprijzende denkbeelden zou hij onvermoeibaar in puin slaan, herinneringen zou hij uit zijn geheugen verwijderen met bleek en chloor, alle redeneerregels zou hij nietig verklaren. Elke voorkeur zou hij neutraliseren met afkeer. Zelfs iedere overweging die aanleiding zou kunnen geven tot het verrichten van een handeling, ieder spoor van een ooit verrichte handeling, moest verdwijnen, ja, elke reminiscentie aan het leven zelf moest voorgoed verdwijnen. Hij wilde ontwaken uit de nachtmerrie van het leven.

De psychische toestand die Zed wilde bereiken zou er een zijn van hermetische lusteloosheid, totale verlatenheid, onpeilbare moe-

deloosheid, metafysische verslagenheid, verlamming van de wil. In het finale stadium van versterving en passiviteit zou Zed zijn triomfen vieren. Wanneer hij het ijzige rotslandschap van zijn geest zou hebben geëgaliseerd tot een volmaakt plat vlak van asfalt, zou hij de overwinningsdans uitvoeren. Met gitzwarte humor zou hij ten slotte de grijns van de kop van Tanathos vegen.

Zed geraakte in coma. De medische staf van het ziekenhuis organiseerde een enquête onder familie en vrienden en een krappe meerderheid had met de duim omlaag gewezen. Juist toen de arts, met de video-camera op een discrete afstand, de stekker uit de apparatuur wilde trekken die Zed in leven hield, kwam hij bij bewustzijn. Door zijn hoofd galmde het valse gezang van Tanathos.

IV

Zij keken elkaar aan. Daar zaten ze dan, aan de rand van de afgrond, waar het gesprek hen had gebracht. In de diepste diepten van Zed's ziel waren ze afgedaald. Voor Zed was het nog even wennen. Wennen doet het nooit, had zij hem bezworen. Zij zat aan de afgrond als een schoolmeisje op een muurtje, met haar bovenbenen op haar omgekeerde handen, en liet haar hielen tegen het muurtje spelen. Zed zat er aanmerkelijk ongemakkelijker bij. Niet-tegenstaande de opluchting ten gevolge van het feit dat hij zijn vergeefse strijd tegen Tanathos aan haar had gerapporteerd, verdween de beklemming niet.

Waar *zij*, de laatste der fijngevoeligen, de kracht vandaan haalde om door te leven in de hyperbewuste toestand van ons noodlottig bestaan, was voor Zed een mysterie. Ze las hem voor uit *Wat de mens betreft* (1976) van Elias Canetti:

— De dood heeft zo zijn eigen manier om zijn vijanden binnen te sluipen, hun strijd-lust te ondermijnen en te demoraliseren: hij brengt zich zelf als radicale oplossing telkens

weer onder het oog, hij herinnert eraan dat er behalve hem nog geen enkele werkelijke oplossing bestaat. Wie met de starre blik van de haat jegens hem leeft, raakt aan hem gewend als aan het enige nulpunt. Maar hoe die nul evenwel groeit! Hoezeer men hem plotse-ling vertrouwt, omdat men niets anders meer vertrouwen kan! Hoe men tot zich zelf zegt: dat, dat blijft er voor je, omdat er verder niets overblijft. Hij gooit omver wat iemand nabij staat, en wanneer men van pijn niet meer kan, zegt hij glimlachend: je bent toch geenszins zo onmachtig als je zelf denkt, je kunt je zelf ook omver werpen en je pijn met jou. Hij bezorgt iemand de pijn, waarvan *hij* iemand dan kan bevrijden. Welke folter-rechter verstond zijn ambt ooit beter?

Ineens zag Zed Tanathos op haar knie zitten, met een voo-doo-poppetje dat op haar leek. Ze sloeg het boek dicht en vervolgde:

— Tanathos is altijd bij me. Maar als die etterbak *te* geestdriftig in de weer gaat met zijn naalden, geef ik hem gewoon een klap voor zijn kop.

Op straat had zij het gevoel dat 'het ge-teisem' haar op elk willekeurig moment kon aanvallen en verscheuren. Een wandeling door de Kalverstraat ervoer zij als het lopen van mentale spitsroeden.

— Ik loop er ook wel eens, had Zed ooit gezegd, en er is nog nooit wat gebeurd.

— Wat moet jij daar nou? had ze verbaasd gevraagd.

— Hamburgertje eten. Dingetje kopen.

De glimlach waarmee ze hem dan had aangekeken, begreep hij nu pas — achterlijke imbeciel, hij had gedacht dat ze hem leuk vond.

Haar levenshouding, uitgedragen met een volstrekt natuurlijke arrogantie, kwam anderen als onuitstaanbaar elitair voor, maar strikt genomen was het de enige die verenigbaar was met de waarheid omtrent het menselijk lot. Een oorlog tegen Tanathos is gekkenwerk, verklaarde ze. En doordat rancuneuze middelmatigen, kwaadwillige kobolden, gelijkheidsverafgoders en hypocriete leugenaars de

dienst uitmaken, staat een openlijke oorlogsverklaring aan het vulgus gelijk aan kamikaze. In zulke omstandigheden is de enige manier om te overleven het oprichten van een onzichtbare enclave waar de beschaving in haar duizelingwekkende menigvuldigheid van uitingsvormen het levensbrengend beginsel is. Het plebs heeft daar evenveel te zoeken als een pissebed bij de juwelier. Wij kunnen slechts handelen door te tonen, onzichtbaar voor het vulgus, zichtbaar voor de wetenden. In de woestijn van het leven kan alleen de scheppende verbeelding water uit de rotsen slaan. Iets anders is er niet, kan er niet zijn, mag er niet zijn.

Mannen hielden het nooit lang met haar uit. Of beter, zij hield het niet lang met hen uit, hoewel ze altijd hartelijk werden onthaald. Na een poosje verlieten zij haar leven weer. Sommigen keerden nooit meer terug; voor hun was zij de hydra van hun eigen leegte. De gelouterden bewonderden haar en bereikten de status van vriend. Tot de laatsten behoorde Zed.

— Wat nu te doen? had ze gevraagd.

Zed had met de stembuiging van de wanhoop geantwoord:

— Ik word een schrijverscollectief, genaamd Cioran Ltd., mijn beginselverklaring gaat heten *Supernovae Decadencia*. Gewoon, de leegte opleuken met een nieuw behangetje en geinige meubeltjes. Of een paar oude lagen behang eraf trekken, dan krijg je altijd iets te zien wat iedereen allang is vergeten.

Zij zuchtte en kreeg de slappe lach.

V

Het was voor weinigen als een verrassing gekomen dat ook zij op een dag haar leven had verlaten. Geen schreeuw om aandacht, maar een daad van absolute overtuiging, zonder afscheidsbrieven of andere onzinnige requisieten.

Zij was in een bad lauw water gaan zitten en had met een aardappelmesje haar pol-

sen opengesneden met twee trefzekere halen. Ze was aangetroffen, niet door één van haar hartsvriendinnen maar door een vriendin met een sterk hart. Met deze vriendin had zij een afspraak gemaakt voor in de ochtend; zij had haar een sleutel van het huis gegeven met als verklaring: als ik in bad zit, hoor ik de bel niet.

— Even dacht ik dat het weer zo'n krankzinnig theaterstukje van haar was, had de sterke vriendin later ten overstaan van Zed bekend, dat zij in een bad tomatensoep-crème was gaan liggen. Je weet wel, Ophelia spelen. Het bleek een bloedbad, stomme trut.

De crematie was zwanger van betekenis. Ogenschijnlijk had iedereen vrede gesloten met het onvermijdelijke. Zed zou ook spreken. Een andere toon dan een bezwerende kon hij niet vinden:

— Beste rouwenden, met Elias Canetti vinden wij 'zij is op tijd gestorven' de afschuwlijkste volzin. Laten wij nooit vergeten dat, ofschoon zij willens en wetens uit het leven is gestapt, deze stap ter meerdere schande van de wereld is, waarin wij het zullen moeten uithouden zonder haar. Niet zij was te zwak voor de wereld, de wereld was te zwak voor haar en heeft deze zwakte gewroken, door ...

Na de afloop van de plechtigheid nam de sterke vriendin Zed apart. Zij wilde iets zeker weten en zij wilde het *nu* weten.

In de badkamer, waar de sterke vriendin haar dood had aangetroffen, zat bloed op de tegels op een manier die de politie in eerste instantie deed twifelen of het wel om 'een geval van zelfdoding' handelde. De sterke vriendin waren deze bloedpatronen ook opgevallen. Een vrouwelijke psychiater van de politie moest de overlijdensakte medeondertekenen, maar niet nadat ze zich ervan had vergewist dat het slachtoffer echt de hand aan zich zelf had geslagen. Men had een 'ziekelijk geschrift' op haar bureau gevonden dat ging over 'de esthetica van het bloed op het witte doek'; er stond geen naam onder. Of de sterke vriendin iemand kende die dit geschre-

ven zou kunnen hebben.

— Ik wist dat het van jou was, Ambagtsheer, maar om er vanaf te zijn heb ik gezegd dat zij het zelf heeft geschreven. Die vergelijking tussen sex en geweld had zij erin gestopt om lezers te misleiden, heb ik die psychiater gezegd, opdat de lezers zouden denken dat het geschreven was door een man. Nou weet ik wel dat jij haar niet gedood hebt. Maar ik vroeg me toch af of jij niet van te voren gekend bent in haar besluit. Ik acht je, met je sensatiebeluste kop, zelfs in staat haar een handje geholpen te hebben bij de regie. Is dat waar of ben ik aan het doordraaien?

De sterke vriendin keek Zed recht in zijn ogen. Verstikt door woede en tranen rende hij het crematorium uit.